

О.Ф. Мельников,
к.ф.-м.н., проф.,
заступник директора ХарПІ НАДУ

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: СПЕЦИФІКА І ПРОБЛЕМИ. ЧАСТИНА 1

Розглянуто специфіку, проблеми та сучасні підходи до індивідуалізації навчального процесу в професійній підготовці державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

Ключові слова: державні службовці, навчальний процес, підготовка кадрів.

Аналізуючи сучасну систему підготовки фахівців у різних галузях знань, важко не помітити всередині цієї системи кризові явища, що роблять її малоефективною. Це характеризує сьогодні освітні процеси в усьому світі. Мабуть, суть кризи полягає в тому, що традиційні методи і підходи, що склалися в практиці підготовки фахівців, не цілком відповідають вимогам щодо результатів освіти.

Основними проблемами традиційної освіти є:

- складність пристосування до мінливих умов життя;
- негнучкість існуючих програм навчання;
- використання застарілих методик навчання.

Усе це стосується і професійної підготовки кадрів для державної служби та місцевого самоврядування.

У даний час розроблено рекомендації, що можуть сприяти виходу з кризи, завдяки застосуванню комплексного підходу, що поєднує традиційні та сучасні, інноваційні технології навчання. До таких нових технологій освіти відноситься, зокрема, індивідуалізація навчання.

Індивідуалізація навчання включає новий підхід до освіти, при якому той, кого навчають, велику частину навчального часу знаходиться на відстані від навчального закладу, користуючись, в основному, письмовими

(друкованими) матеріалами та електронними засобами зв'язку. Однак спілкування з викладачем продовжує відігравати провідну роль.

У процесі індивідуалізації навчання кадрів для державної служби та місцевого самоврядування основні зусилля професорсько-викладацького складу спрямовані на формування вмій і навичок, необхідних для прийняття випускниками таких політичних або соціально-економічних рішень, що сприяють подальшому стійкому розвитку суспільства, підтримці вісьових елементів консенсусної демократії, збереженню стабільності політичної системи.

Сучасний підхід до індивідуалізації навчання включає такі форми освіти: традиційну заочну та дистанційну форми навчання, тобто відкриту тематичну освіту; віртуальні класи й університети [3].

У системі підготовки державних службовців, що має свою специфіку, сьогодні використовується, в основному, традиційна модель – заочне навчання. Вона припускає сполучення самостійної роботи з індивідуалізацією навчання. У Національній академії державного управління при Президентіві України на основі тестування складено психологічні профілі слухачів, що дозволяє в навчальному процесі врахувати їхні інтереси, а також індивідуальні особливості і розробити систему форм і методів індивідуального навчання. В його основу покладено диференціацію обсягу і складності завдань, видаваних слухачам (доповіді, реферати, інформаційні огляди), надання їм більшої самостійності у виконанні завдань тощо. Як показує аналіз проведеної викладачами індивідуальної роботи слухачів, більшість із них, що мають під час вступу до Інституту низький рівень знань, опановуючи навичками самостійної роботи, до кінця навчання вирівнюються в знаннях із сильними слухачами. Виходячи з цього, в Академії затверджується особливий демократичний стиль побудови освітнього процесу, який можна охарактеризувати як “стиль діалогу і співробітництва”. Цей стиль характеризується такими особливостями:

- традиційний процес передачі знань замінюється проблемним підходом, упровадженням інноваційних форм навчання;
- сутність переданого змісту не зводиться до пасивної передачі інформації, а полягає в організації діалогу зі слухачами;
- основною формою спілкування слухача і викладача стає взаємний обмін інформацією, що, природно, припускає велику самостійну роботу слухачів.

Тільки такий підхід, як показує досвід, забезпечує можливість навчити слухачів розбиратися в найбільш складних питаннях досліджуваного предмета, стимулювати їх до проведення самостійних пошукових досліджень. Цьому ж сприяє впровадження принципово нових дисциплін політологічного циклу, зокрема, регіонального розвитку, політичного управління, геополітики, національної безпеки та ін.

Тематичні плани кафедр Академії укладено з урахуванням їхньої відповідності профілю обраної слухачами спеціалізації. Так, для слухачів магістратури з державного управління за “управлінськими” спеціалізаціями акцент зроблений на вивченні проблем інституалізації центральних та регіональних органів влади, місцевого самоврядування і прийняття управлінських рішень. Для спеціалізації “юристів” даються характеристики та аналіз законотворчої та нормотворчої діяльності, для “політиків” – характеристики та аналіз політичних систем і інститутів, електоральних систем, вивчаються проблеми політичної модернізації, динаміки політичного процесу, політичних технологій тощо. Для спеціалізації “економістів” більший акцент робиться на економічній політиці та проблемах державного регулювання економікою та підприємництвом.

Під час розробки структури навчальних курсів, у ході лекційних і практичних занять викладачі прагнуть реалізувати вимоги державного стандарту, оптимально сполучити в предметі та змісті навчальних дисциплін аналіз на макро- і мікрорівнях політичних або соціально-економічних явищ і процесів. Важливим є також виключення з викладання суб'єктивістських,

однобічних оцінок у дослідженні проблем. Виходячи з даного принципу, кафедри розробляють і затверджують тільки таку тематику реферативних, курсових і дипломних робіт, що затребувана наукою і практикою. У викладанні практично всіх навчальних дисциплін циклу сполучаються концептуальні підходи у висвітленні лекційних тем із прикладними, суцільно практичними формами занять – семінарами, практикумами, “круглими столами”, дискусіями та ін.

Тому одним із напрямків діяльності кафедр є вдосконалювання індивідуальної роботи зі слухачами. Зокрема, передбачається вдосконалювати методику самостійної роботи: різноманітні форми і методи надання допомоги слухачам; у т.ч., доцільне створення інформаційно-пошукової комп'ютерної системи по дисциплінах, створення інформаційного банку даних з метою більш якісної підготовки реферативних, курсових, дипломних і магістерських робіт.

В Академії під самостійною роботою на першому етапі навчання мається на увазі виконання слухачами комплексу завдань кафедри, що включає опрацювання лекційного матеріалу, підготовку до практичних занять (практикумів, семінарів, дискусій, ділових ігор тощо), до заліків і іспитів.

Досвід навчально-методичної роботи та службової діяльності показує, що успіх приходить до тих, хто має почуття нового, хто здатний бачити перспективу завтрашнього дня, хто зі знанням справи виступає на семінарі чи службовій нараді. А для цього треба постійно працювати над собою, примножувати знання і необхідні навички.

Професійний інтерес у навчальному процесі може розвинути, сформувавши викладач, актуалізуючи зміст навчального курсу, пропонуючи слухачам не йти від гострих питань, запропонувавши їм методологію аналізу причин, що породжують проблеми, направивши їх на пошук технологій, механізмів вирішення [1].

Методика різних форм навчальних занять, особливо підготовка рефератів, дипломних або магістерських робіт, повинна будуватися з урахуванням професійного інтересу слухачів, і якщо не вдасться сформулювати в них цього інтересу, важко буде домогтися зацікавленості, творчої активності і підвищення бажаної якості роботи.

Опитування слухачів заочного відділення показало, що в професійному плані їх цікавлять такі питання:

- засвоєння концепції й особливостей процесу реформування суспільства, особливо в галузі державної служби;
- оволодіння знаннями і навичками управління інноваційними процесами;
- аналіз розробок, процес здійснення й оцінка результатів державних програм (державних, регіональних, місцевих);
- прогнозування й аналіз позитивних і негативних тенденцій, урахування їх у практичній діяльності;
- аналіз, синтез та інтерпретація соціальних, політичних і економічних показників регіону, країни;
- органічна єдність аналізу теоретичних положень і практики (досвід вирішення проблем, взаємодії політичних технологій, механізмів).

Урахування цих інтересів у самостійній роботі слухачів дозволить поєднати в органічній єдності їхнє знання життя й здобутих теоретичних знань, а це і є шлях до творчості.

Теорія і практика самостійної роботи висуває цілий комплекс вимог до процесу її організації. Насамперед, необхідна мотивація самостійної роботи як фактора безсумнівного успіху в навчанні та службовій діяльності.

Однією з важливих умов набуття навичок самостійної роботи слухачем є методична допомога з боку кафедри, її викладачів, персонального наукового консультанта. Це цілком виправдано, тому що професори і викладачі мають великий досвід навчально-методичної роботи, особистий багаторічний досвід самостійної роботи, уміння надати допомогу у складанні

індивідуального плану, доборі й аналізі основних та додаткових джерел літератури, уміння робити виписки, складати тези, реферати, вести науково-дослідну роботу та ін. Необхідно враховувати також наявність елементів контролю за становленням і розвитком навичок самостійної роботи слухача.

Концептуальний підхід до підготовки фахівців припускає, що вже на першому етапі навчання слухач знайомиться з професіограмою і моделлю випускника (фактично, це освітньо-кваліфікаційна характеристика, тобто певна частина галузевої складової державного стандарту відповідної спеціальності) розробленими в Академії. А виходячи з цього, слухач ґрунтовно опрацьовує зміст навчальних планів і навчальних циклів, намагається пізнати, зрозуміти й осмислити сутність і концепцію навчального закладу, свого факультету, спеціальності, організацію і спрямованість усього процесу навчання, визначає і деталізує свою мету та завдання.

Безсумнівно, одержання повноцінної освіти – це складний і відповідальний період у житті людини, але коли він проходить без відриву від виробництва, то він ускладнюється. Серйозною проблемою тут є брак часу, що відчувається з перших же днів навчання. Справитися з цією проблемою допоможе лише уміння раціонально використовувати наявний бюджет часу. У цих умовах планування самостійної роботи стає складовою частиною єдиного плану навчальної роботи слухача, певною формою самодисципліни.

Перевага спланованого підходу до самостійної роботи й у цілому до навчального процесу в тому, що визначаються терміни виконання різних аспектів навчального плану. Це дає можливість систематизувати вивчення навчальних дисциплін, додержуватися принципу наступності в освоєнні курсів. Слухач повинен чітко усвідомлювати, що заняття від випадку до випадку, перескакування від однієї теми до іншої, з однієї дисципліни на іншу порушують логічний і предметний зв'язок у процесі навчання. А перерви в заняттях або у вивченні певної дисципліни, навіть порівняно

короткі, зводять нанівець уже досягнуті результати. У той же час, послідовне переключення з одних предметів, що вчаться важко, на інші, що вчаться легше, може дати бажаний результат, принести задоволення діяльністю, зберегти працездатність, а в підсумку, збалансувати намічений план роботи.

Існує кілька видів планування, які можна ефективно використовувати при організації самостійної роботи. Найбільше часто зустрічається поточне планування, спрямоване на виконання конкретного завдання, пов'язаного, наприклад, з підготовкою до семінару, до заліку чи іспиту, з написанням реферату, доповіді.

Активно застосовується слухачами складання загального плану роботи, наприклад, на визначену сесію, що дозволяє бачити весь комплекс проблем навчального періоду і відповідно розподілити свої сили. Самостійна робота слухача знаходить своє місце в цьому загальному плані.

Слухачі часто використовують і перспективне планування (на 1-2 роки), що дозволяє бачити і вирішувати важливі і перспективні завдання, здійснювати своєчасну, відповідну підготовку. Перспективне планування здійснюється під час збору матеріалів для дипломної або магістерської роботи.

Концепція навчального процесу заочної форми навчання в Академії передбачає збереження і розвиток таких форм загальної професійної і додаткової освіти, як підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації державних службовців, керівників підприємств, а також післядипломного навчання – аспірантури, докторантури. Крім того, цілеспрямована орієнтація на державні стандарти освіти здійснюється на принципах фундаментальності, гуманітарної спрямованості, індивідуальності навчання.

Однією з найважливіших завдань у вирішенні проблеми підвищення ефективності підготовки і перепідготовки кадрів державних службовців є: зміцнення зв'язку навчального процесу з практикою державної служби. Тут необхідна наявність діючої системи “вхідного”, “вихідного” і “проміжного” контролю знань і умінь слухачів. Це вимагає розробки спеціального

положення про проведення стажування в центральних і місцевих органах виконавчої влади та самоврядування в рамках навчального процесу.

З огляду на специфіку діяльності слухачів Академії, важливо в такий спосіб організувати навчальний процес, щоб максимально використовувати бюджет часу для самостійної роботи в період між сесіями.

У роботі зі слухачами-заочниками важливо враховувати, що головною формою їх навчальної діяльності є самостійна робота над навчальними матеріалами під контролем викладачів за ходом і результатами роботи.

Організуючи самостійну роботу, вирішальними факторами є характер і терміни майбутніх сесій. Досвід вузів України та закордонних вузів показує, що необхідно проводити дві сесії на семестр: установчу – на початку семестру, і екзаменаційну – наприкінці семестру.

Установча сесія – це форма організації навчального процесу, що випереджає навчальний семестр. Метою її є підготовка слухачів до самостійного вивчення програмного матеріалу по навчальній і монографічній літературі, а в галузі прикладних дисциплін – і до самостійного набуття певної сукупності практичних навичок [1].

Основною формою навчального процесу в установчій сесії є лекція, яка покликана забезпечити не тільки розуміння слухачами основ даного предмета, але й організацію самостійної роботи з навчальними матеріалами. Це припускає деякі особливості методики читання лекційних курсів на заочному відділенні. Установчі лекції фактично мають консультативний характер і читаються з початкової точки вивчення курсу.

У зв'язку з меншою кількістю годин на заочній формі, головна увага повинна бути приділена методології досліджуваного предмета, тому що заочникам легше самостійно опанувати фактичним матеріалом, чим методологією тієї чи іншої науки. Для цього викладач повинен добре знати інтелектуальний рівень своїх слухачів, їхню загальну підготовку.

Установча лекція поряд із різноманітними функціями (навчальною, виховною, що виховує, розвиваючою та ін.) виконує і функцію, що орієнтує,

тобто націлює слухачів на активну самостійну роботу не тільки в процесі заняття, але і, головним чином, після нього. У цьому випадку знання, що отримуються в навчальному процесі, здобувають генеруючий характер.

У відношенні окремих видів навчальних занять та їхньої ролі в організації самостійної роботи слухачів-заочників слід зазначити таке.

Лекції повинні мати установчий характер, крім оглядових лекцій-консультацій, що читаються безпосередньо перед іспитами. Найважливішими вимогами, пропонованими до установчих лекцій, є їх ретельне методичне відпрацювання, звільнення від другорядного матеріалу, вони повинні містити теоретичні і логічні основи курсу і рекомендації слухачам щодо самостійної роботи. Однією з умов організації самостійної роботи слухачів є надання текстів лекцій, що читаються, з якими слухачі в будь-який час зможуть ознайомитися на кафедрах.

Саме лекція є початковим елементом самостійної роботи. Вона містить концептуальний виклад визначеної проблеми, спонукає до мислення, активізує інтелектуальну роботу слухача, допомагає йому, усвідомити основні ідеї, побачити можливі шляхи використання навчального матеріалу. Проблеми, позначені в лекції, часто стають предметом подальшого обговорення на семінарі чи практичному занятті. Таким чином, лекція дає слухачу певний поштовх до пізнання, до самостійної роботи.

Навчальний процес, усі види навчальних занять, повсякденна службова діяльність припускають самостійну роботу з вивчення наукової і методичної літератури. Це напрямок можна визнати головним у самостійній роботі на весь міжсесійний період, тому що без серйозної наукової літератури неможливо зрозуміти багато процесів історії і сучасності.

На які аспекти цього напрямку самостійної роботи варто звернути увагу?

1. Зміст джерел буде складно зрозуміти й осмислити, якщо не мати визначеного знання термінів і понять, якими насичені класичні праці. Слухач зіштовхнеться з цією проблемою з перших сторінок спеціальної літератури.

Вільне тлумачення категорій, понятійного апарата не дозволить просунути вперед.

Найбільш прийнятний шлях – це типологія, класифікація понять і виділення в них найбільш повторюваних істотних ознак. Але і це може виявитися недостатнім, тому що кожне поняття необхідно розглядати з позицій змісту конкретної суспільної науки [5].

І тут особливо важливою стає допомога кафедри, викладачів, бібліотекарів. У міжсесійний період проблему може вирішити науковий консультант, з яким слухач може зв'язатися будь-яким зручним способом.

2. Як правило, кожне з історичних чи наукових джерел багатогранне, а тому, підхід до його вивчення повинен бути конкретно-індивідуальним залежно від цілей і завдань, що виникають перед слухачем.

З обліком усього цього і треба приступати до самостійної роботи над джерелом, для чого доцільно визначити час, місце, конкретно-історичні умови появи джерела, а також основні факти, події, явища, що в ньому позначені і проаналізовані. Потрібно також вичленувати зміст основних проблем, ідей і положень джерела, визначити головну ланку в плані вивчення предмета, теми. Важливо побачити і зрозуміти логіку розвитку ідей у різних конкретно-історичних умовах, як ці ідеї виникали, формувалися, мінялися, здобували інше звучання. Завершується робота систематизацією визначених теоретичних положень, їх узагальненням.

При підготовці до практичних занять, семінарів, дискусій, виконанні письмових робіт важливе місце приділяється самостійній роботі слухачів з науковою й навчально-методичною літературою, тобто з монографіями, науковими збірниками, статтями, підручниками, різними навчальними посібниками, методичними рекомендаціями тощо. Подібний аналіз літератури допоможе слухачу розширити джерела одержання інформації, поглибити теоретичні знання, одержувані в процесі навчальних занять і самоосвіти, набути необхідні практичні навички більш коротким і ефективним шляхом.

На що ж треба звернути увагу слухачу, приступаючи до самостійної роботи з науковою і навчально-методичною літературою?

Насамперед, потрібно вирішити для себе питання, яким же шляхом варто просуватися до наміченої мети: вивчити першоджерела і документи, монографії, а потім навчально-методичну літературу чи навпаки. Якщо Ви приступаєте до вивчення великої проблеми, а елементарних знань у Вас немає, то треба почати з науково-популярної літератури, може бути, довідкового характеру, щоб зрозуміти сутність і основні напрямки, по яких можна прийти до цілісного вивчення проблеми. Таке попереднє ознайомлення допоможе правильно побудувати майбутню роботу.

Дуже важливо уважне, зосереджене прочитання. Бажано дотримуватися цілісного читання глави, розділу, усієї роботи. Якщо відбулася перерва в читанні, то, відновляючи читання, варто переглянути попередній текст, згадати основні положення. Далі треба поставити перед собою мету – зрозуміти основний зміст роботи, пам'ятати головну ідею, і підкорити їй весь аналіз роботи, використовуючи для цього наявну систему аргументації і доказів. Якою б гарною не була пам'ять, запам'ятати і, тим більше, тримати в пам'яті тривалий час серйозне джерело, неможливо. Тому варто залишати записи своєї роботи. Існує кілька варіантів ведення записів.

Короткий план. Ця форма запису сприяє швидкому відновленню в пам'яті прочитаної книги, тому що короткий план складається у ході читання зі збереженням структури джерела і послідовності викладу проблем. Перевага цієї форми запису – гранично стиснутий і лаконічний виклад прочитаного. Іншою формою запису може бути розгорнутий план, що містить крім іншого ще і цитування окремих положень, виділення істотних проблем, фактів, явищ тощо.

Тези. Це не звичайне відображення, переказ матеріалу джерела, а формулювання висновків, доказів, виділення фактичних даних, тобто короткий, узагальнений опис основних ідей досліджуваного матеріалу.

Виписки. Незважаючи на удавану простоту, це дуже складний вид самостійної роботи і користаються їм найчастіше досвідчені дослідники, роблячи виписки на картках, в особливих зошитах, блокнотах та ін. Найчастіше – це обсяг матеріалу з цілої низки джерел для використання в доповідях, рефератах, і в більш великих за обсягом наукових працях.

Ця форма припускає не суцільне переписування, а виписування тільки цікавих фактів, теоретичних концепцій, статистичного матеріалу тощо. Надалі автор може переказувати свої виписки, а може і цитувати, не вириваючи цитату з контексту, тому що це може істотно змінити зміст джерела.

Анотація. Цією формою запису користаються найчастіше, щоб відзначити найбільш загальні уявлення про джерело, наприклад, коли створюється джерельна база для якого-небудь дослідження чи історіографії по великій проблемі, чи простого накопичення певної літератури.

Конспект. Найбільш розповсюджена форма конспектування – скорочений самостійний запис джерела, що зберігає, при цьому, його основні положення, ідеї і висновки.

Конспектування як процес додає самостійній роботі над джерелом, науковою та навчально-методичною літературою системність. Це – продумане читання, добір найбільш важливого, суттєвого змісту і здійснення запису за заздалегідь продуманим планом. Конспект може бути використаний під час підготовки до теоретичних і науково-практичних доповідей і виступів; під час підготовки науково-дослідних робіт; у педагогічних цілях на лекціях, конференціях, семінарах, “круглих столах”.

Приступаючи до конспектування, необхідно докладно ознайомитися з джерелом, і безпосереднє конспектування його головних положень робити в процесі усвідомленого прочитання параграфу, розділу, глави з указівкою відповідних сторінок, а для виділення найбільш суттєвих абзаців залишати умовні позначки (тобто відокремити висновки від пояснень, концепції від

їхніх обґрунтувань, приклади від доказів та ін.), щоб прагнути до раціонального змісту в адекватній формі.

Доцільно конспектувати, насамперед, визначення, ключові поняття, а також найважливіші цитати і статистику, усе нове, що свідомо буде потрібно в наступній роботі.

Аналіз кращих конспектів вивченої літератури показав цікаві структурні й оформлювальні аспекти, зокрема, у багатьох конспектах сторінки розділені на дві частини: ліворуч цитування, виписки, а праворуч – авторські коментарі. У процесі конспектування, як правило, зберігається структура джерела, робляться акценти на актуальних положеннях.

Особливо варто сказати про цитування. Воно важливо та необхідно, але зводити конспектування до нього не варто. Це буде свідченням про слабкість самостійного мислення. Варто виходити з того, що в джерелах головне – теоретико-методологічні аспекти, науковий аналіз об'єктивної дійсності. Справжню цінність конспект набуває в тому випадку, якщо основні положення джерела знайдуть власне осмислення, будуть ув'язані з сучасними проблемами.

Навчання в Академії допомагає слухачу прилучитися до дослідницької роботи. Це залучення відбувається на практичних заняттях, семінарах, конференціях. Нерідкі випадки, коли слухач приходить в Академію вже зі сформованим інтересом до певної наукової проблеми. І тоді під керівництвом викладачів починається самостійна дослідницька робота з більш поглибленого вивчення цієї проблеми: виступу на науково-практичних конференціях, методологічних семінарах, колоквіумах тощо.

Така робота природно виливається в цілеспрямоване дипломне дослідження, тема якого формулюється і затверджується викладачем-консультантом з навчально-дослідницької роботи.

З огляду на специфіку навчального закладу і майбутньої професійної діяльності, слухач Академії може досліджувати центральний, регіональний чи місцевий досвід політичної або соціально-економічної діяльності органів

влади, державної установи, зв'язок держави з громадськістю тощо. Політичний або соціально-економічний досвід для відповідного аналізу становить великий інтерес, тому що він розглядається як узагальнена і теоретично осмислена практика, що виступає в житті суспільства і держави, як одне з умов об'єктивного пізнання і розвитку реального політичного або соціально-економічного процесу [4].

Працюючи над темою, необхідно:

– показати знання теоретико-методологічних аспектів, тобто актуальність теми, рівень її досліджуваності на сучасний момент, аспекти наукової новизни, практичній суспільно-практичній значущості;

– показати глибоке знання змісту проблеми, тобто позначити факти, події, явища, що характеризують проблему, і дати глибокий їхній аналіз, запропонувати шляхи і методи їхнього вирішення. Усе це повинно аргументуватися положеннями відповідної теорії, різноманітним фактичним матеріалом, знаходитися в тісній єдності з сучасними політичними та соціально-економічними процесами реформування і демократизації суспільства.

Наприкінці кожного розділу й у заключній частині роботи автор показує навички самостійних теоретичних і практичних висновків, обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалювання діяльності органів влади, місцевої адміністрації, політичних партій і суспільних рухів тощо.

У процесі дипломної або магістерської підготовки доцільно виділити три етапи: накопичення матеріалу; складання змісту роботи; оформлення дипломної або магістерської роботи.

Розглянемо більш докладно кожен з цих етапів.

Накопичення матеріалу для дипломної або магістерської роботи (підготовчий етап). У центрі цього етапу знаходиться науково-інформаційна діяльність слухача, тобто цілеспрямований збір певного матеріалу з великого інформаційного потоку, а для цього у ході роботи необхідно опанувати

знаннями і навичками сучасної бібліографії: навичками роботи з довідниками, каталогами, оглядами тощо. Приступаючи до роботи з літературою, потрібно враховувати, що традиційно бібліографія поділяється на перспективну (тільки що видану літературу і ту, що готується до видання) і ретроспективну.

Пошук необхідної літератури варто вести з декількома напрямками, тобто ознайомлення з:

- довідковою літературою (енциклопедіями, довідниками, словниками та ін.);
- навчально-реєстраційними виданнями основних джерел у вигляді статей, рефератів, анотацій;
- каталогами-довідниками джерел літератури, що існують у бібліотеці вузу. Вони можуть дати основні відомості про пошук необхідної літератури.

Слухачу варто знати, що читацькі каталоги бувають:

- а) алфавітні (коли картки розкладені по прізвищах авторів);
- б) систематичними (коли картки розкладені по галузям знань, а отже, і по відповідним темам, проблемам);
- в) алфавітно-предметними (коли за абеткою зазначені найменування галузі знання, окремих тим, проблем, питань).

Особливістю академічної бібліотеки є також те, що вона має окремі каталоги по періодичних виданнях, що поділяються на вітчизняні і закордонні; окремі каталоги по іноземних джерелах.

Складання змісту дипломної або магістерської роботи. Досить тривалий і цілеспрямований пошук за викладеною методикою дозволяє сформувати широку базу джерел, в яку крім монографій, брошур і статей за обраною темою повинні ввійти і класичні джерела, Конституція України, закони України, укази Президента, постанови Уряду, за необхідності документи політичних партій, суспільних рухів і організацій. Може знадобитися й архівний матеріал. Важливість для дослідника (у рамках теми) представляють і заяви, виступи державних діячів та фахівців певних галузей.

Ознайомлення з вищевикладеними джерелами за обраною темою дозволить слухачу сформулювати робочу гіпотезу, власну концепцію теми дипломної роботи і на цій базі розробити розгорнутий план з визначенням глав, розділів, підрозділів, параграфів. Усе це доцільно викласти у вступі до дипломної роботи, де вказати сутність і актуальність проблеми теми, зробити огляд літератури, визначити ступінь розробленості і новизни теми, мету і завдання роботи, вказати предмет і об'єкт дослідження, методи дослідження проблеми і науково-практичну значущість роботи.

Розкриття змісту необхідно почати з науково-теоретичного осмислення теми дипломної роботи, показати погляди на цю проблему вчених, які визначають тенденції у відповідній галузі науки, різні школи, напрямки. Важливо чітко викласти і свою позицію.

Основне змістовне навантаження несе, безумовно, аналітична частина роботи. З усією серйозністю і відповідальністю треба поставитися до аналізу джерел, документів, літератури, щоб показати і глибоко розкрити основні напрямки обраної теми. Запропоновані автором ідеї, концепції повинні бути підкріплені реальним аналізом політичного або соціально-економічного процесу, відповідних механізмів і технологій, накопиченим політичним або галузевим досвідом.

Аналітичний матеріал може містити в собі також і результати соціологічних досліджень, таблиці, діаграми, графіки, а в додатку до диплома можуть бути наведені неопубліковані документи і розгорнуті статистичні дані, контент-аналіз документів, опис цікавого досвіду роботи органів влади, розділи програм політичних партій, рухів тощо.

Глави, розділи, параграфи дипломної роботи повинні бути пов'язані єдиною логікою політологічного або соціально-економічного аналізу, послідовністю змістовного розгляду проблем. Повинна дотримуватися пропорційність частин роботи, вивіреність цитат і статистичних даних. Особлива вимогливість пред'являється до висновків по главах і до висновку всієї дипломної роботи.

Висновки до глав або розділів можуть викладатися як у розгорнутій формі, так і коротко. Як правило, вони йдуть від часткових аспектів до загального в плані більш високого ступеня узагальнення.

Завершується дипломна робота розгорнутим висновком, в якому дається узагальнення теоретичних і практичних положень та пропонуються основні підсумки проведеного дослідження, що підкреслюють значущість обраної теми. На основі кількості і якості зібраної і проаналізованої інформації формується комплекс пропозицій і рекомендацій для подальшого удосконалювання практичної діяльності центральних, регіональних і місцевих органів влади.

Список використаних джерел

1. *Володько В.М.* Індивідуалізація процесу навчання як принцип неперервної педагогічної освіти // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. У 6-ти кн. – Чернівці: Митець, 1996. – Кн. 5. – С. 85 – 87.
2. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Заг. ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
3. *Немов Р.С.* Психологія: Учеб. пос. – М.: Просвещение, 1990. – 301с.
4. *Онучак Л.В.* Педагогічні умови організації самостійної поза аудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: Автореф. дис. ... к. пед. н.: 13.00.04. – К., 2002.
5. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагог. думка, 2001. – 516 с.

Melnikov O.F. Individualization of studies of civil servants and public servants of local self-government: specific and problems. Part 1.

Peculiarities, problems and temporary approaches to individualization of academic process in sphere of civil servants and local self-government officials' professional training are considered.

Key words: civil servants, educational process, trainings of personnel.

Мельников А.Ф. Индивидуализация учебы государственных служащих и должностных лиц местного самоуправления: специфика и проблемы. Часть 1.

Рассмотрена специфика, проблемы и современные подходы к индивидуализации учебного процесса в профессиональной подготовке государственных служащих и должностных лиц местного самоуправления.

Ключевые слова: государственные служащие, учебный процесс, подготовка кадров.